

ÚVOD DO PSYCHOLOGIE

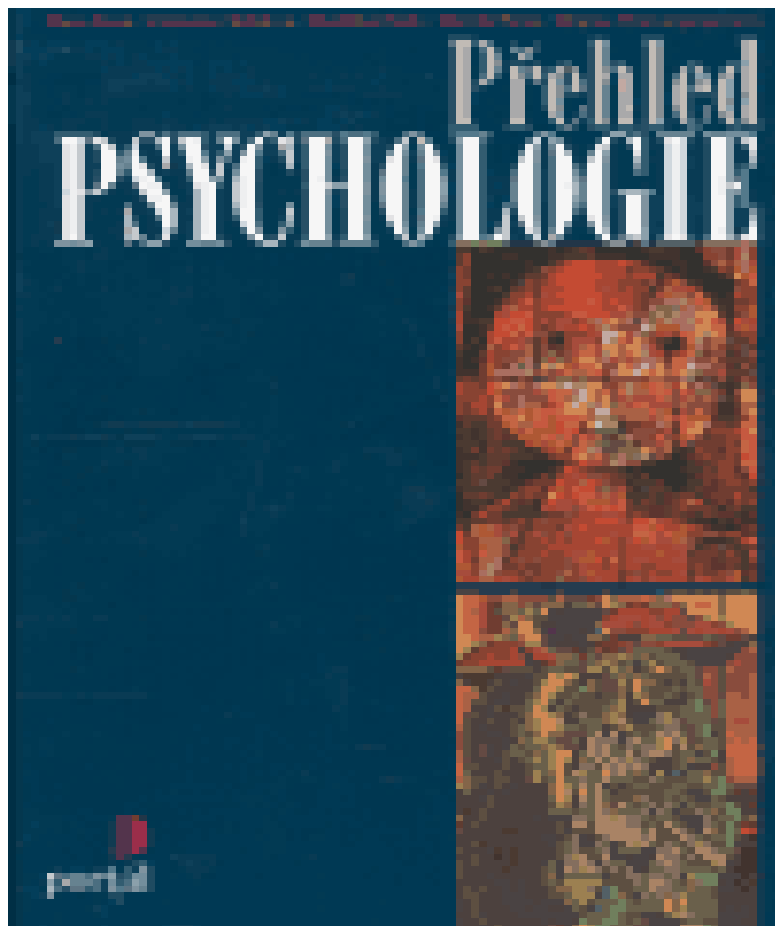
doc. PhDr. Evžen Řehulka, CSc.

Katedra psychologie

Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

Přehled psychologie

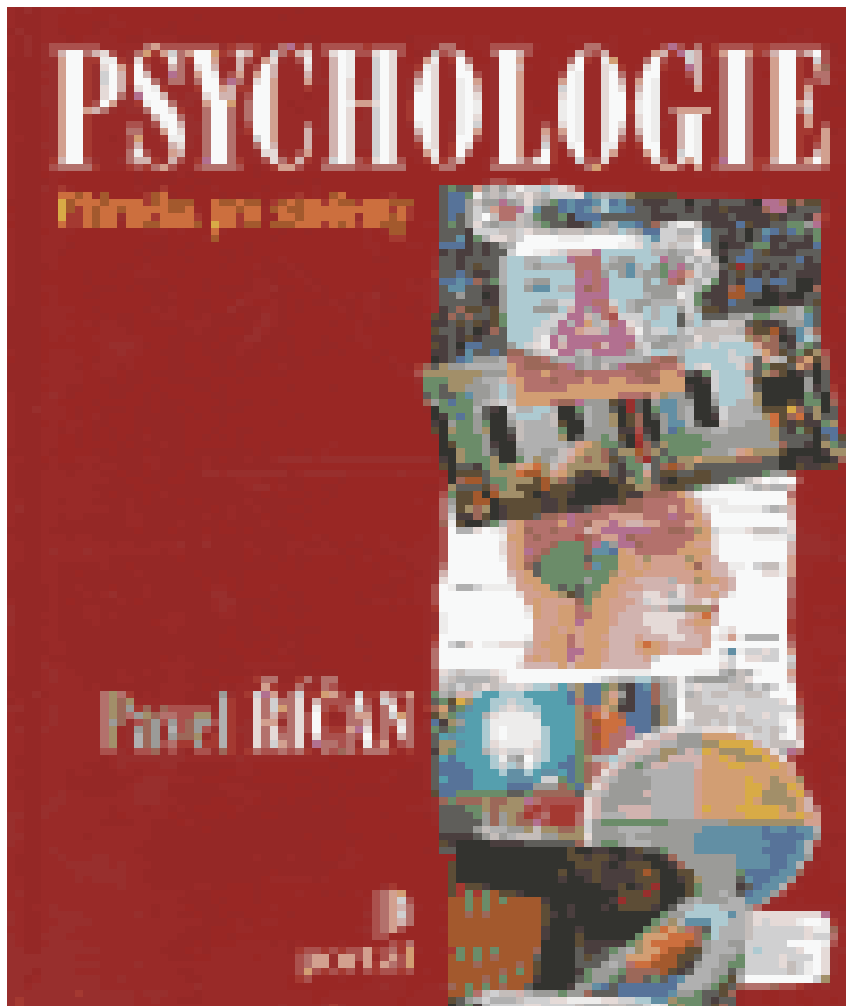
Hans Kern, Christine Mehl, Hellfried Nolz, Martin Peter, Regina Wintersperger

- **Nakladatel:** [Portál](#)
ISBN: 80-7367-121-2,
EAN: 9788073671211
Originál: *Projekt Psychologie*, **překlad:** Magdalena Machátová
Formát: 288 stran, 20,5x14cm, česky, vázaná vazba
Rok vydání: 2006 (3. vydání)

Psychologie - příručka pro studenty

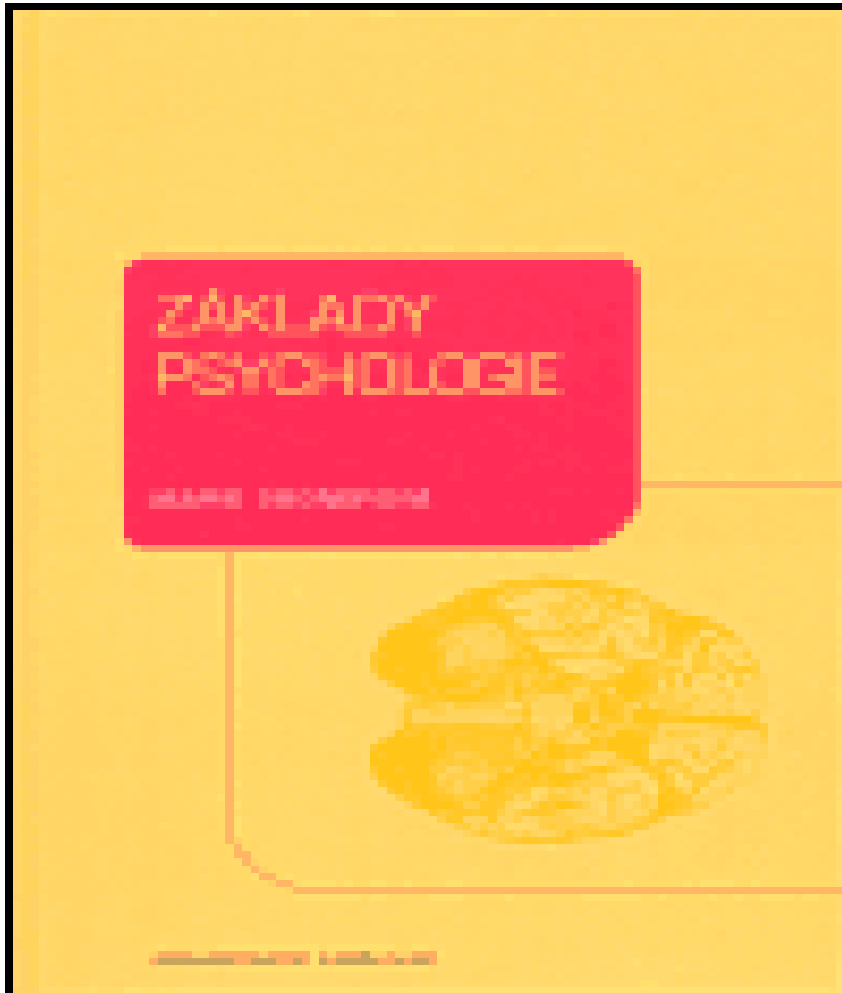
Pavel Říčan

- **Nakladatel:** [Portál](#)
ISBN: 978-80-7367-406-9, 80-7178-923-2,
EAN: 9788071789239
Ilustrace: Vladimír Zindulka
Formát: 290 stran, 20,5x14,5cm, česky, vázaná vazba
Rok vydání: 2005 (2. doplněné vydání)

Základy psychologie

Marie Vágnerová

- **Nakladatel:**

Karolinum

ISBN: 80-246-0841-

3, **EAN:**

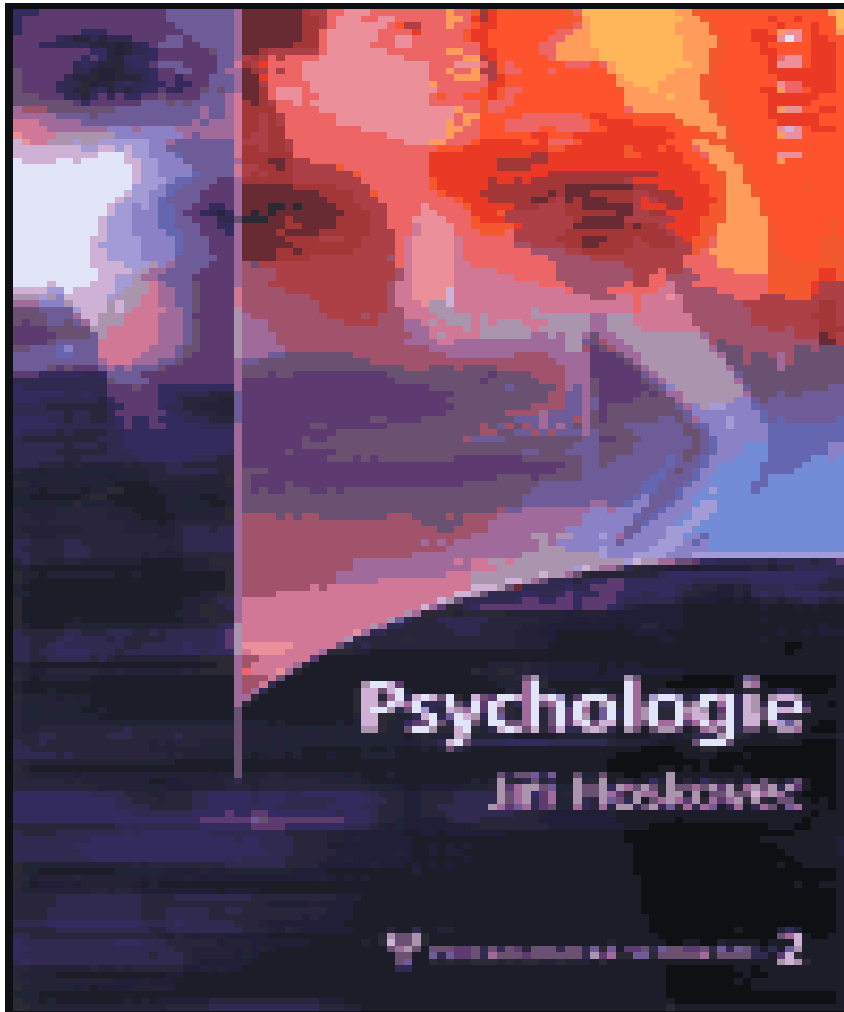
9788024608419

Formát: 358 stran,
20,5x14,5cm, česky,
vázaná vazba

Rok vydání: 2004
(1. vydání)

Psychologie

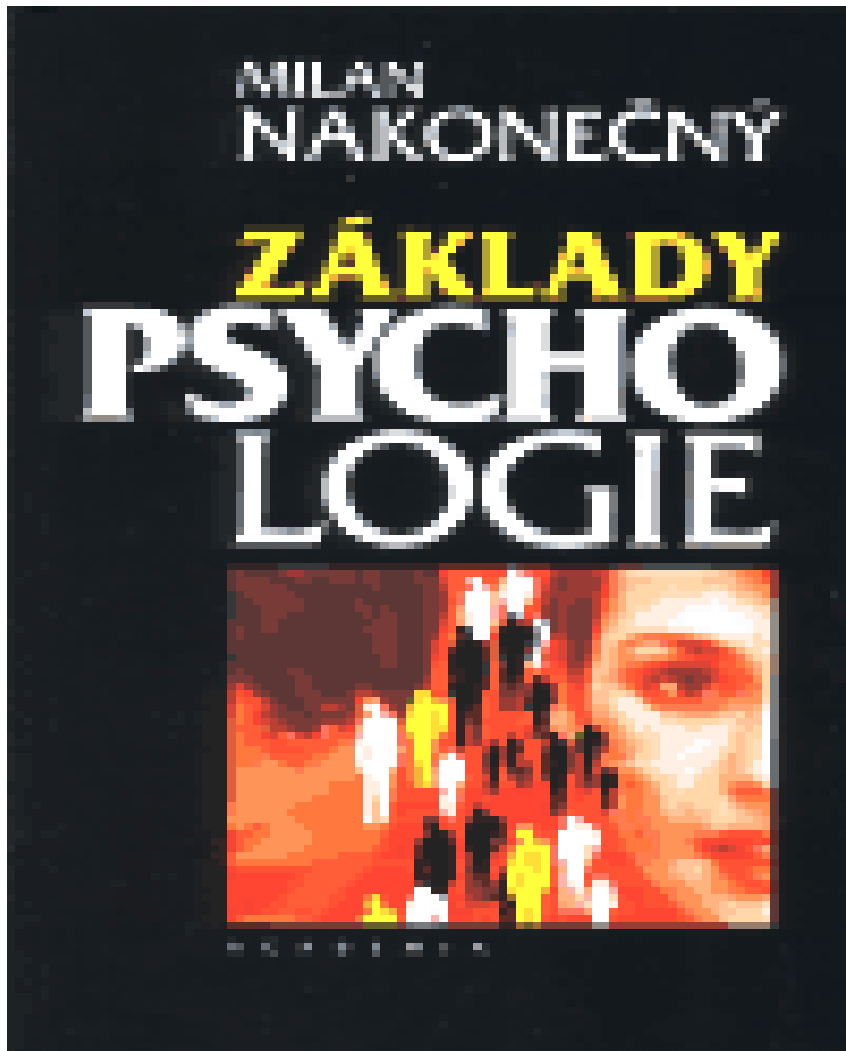
Jiří Hoskovec

- **Nakladatel:** [Triton](#),
edice: Psychologická setkávání;
ISBN: 80-7254-219-2, **EAN:**
9788072542192
Formát: 105 stran,
16,5x10,5cm, česky,
brožovaná vazba
Rok vydání: 2001

Základy psychologie

Milan Nakonečný

- **Nakladatel:**

[Academia](#)

ISBN: 80-200-0689-

3, EAN:

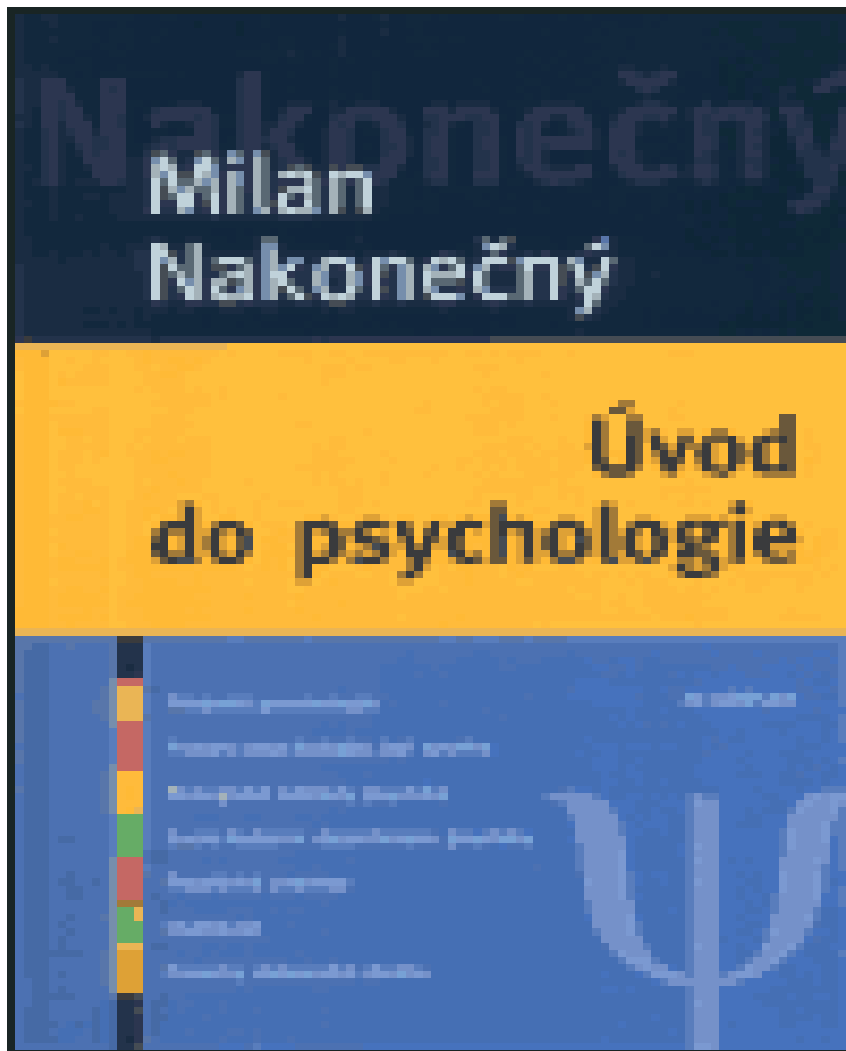
9788020006899

Formát: 590 stran,
24x16cm, česky,
vázaná vazba

Rok vydání: 2002

Úvod do psychologie

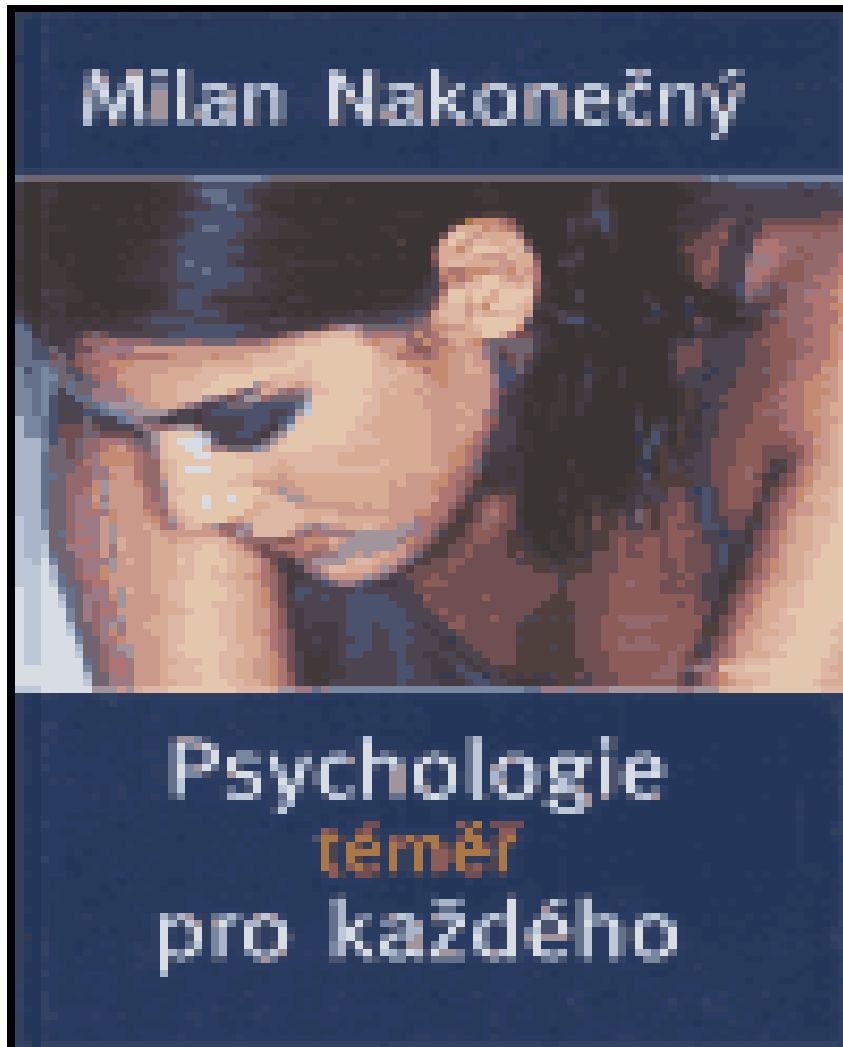
Milan Nakonečný

- **Nakladatel:**
Academia
ISBN: 80-200-0993-0, **EAN:**
9788020009937
Formát: 508 stran,
23x15,5cm, česky,
vázaná vazba
Rok vydání: 2003
(1. vydání)

Psychologie téměř pro každého

Milan Nakonečný

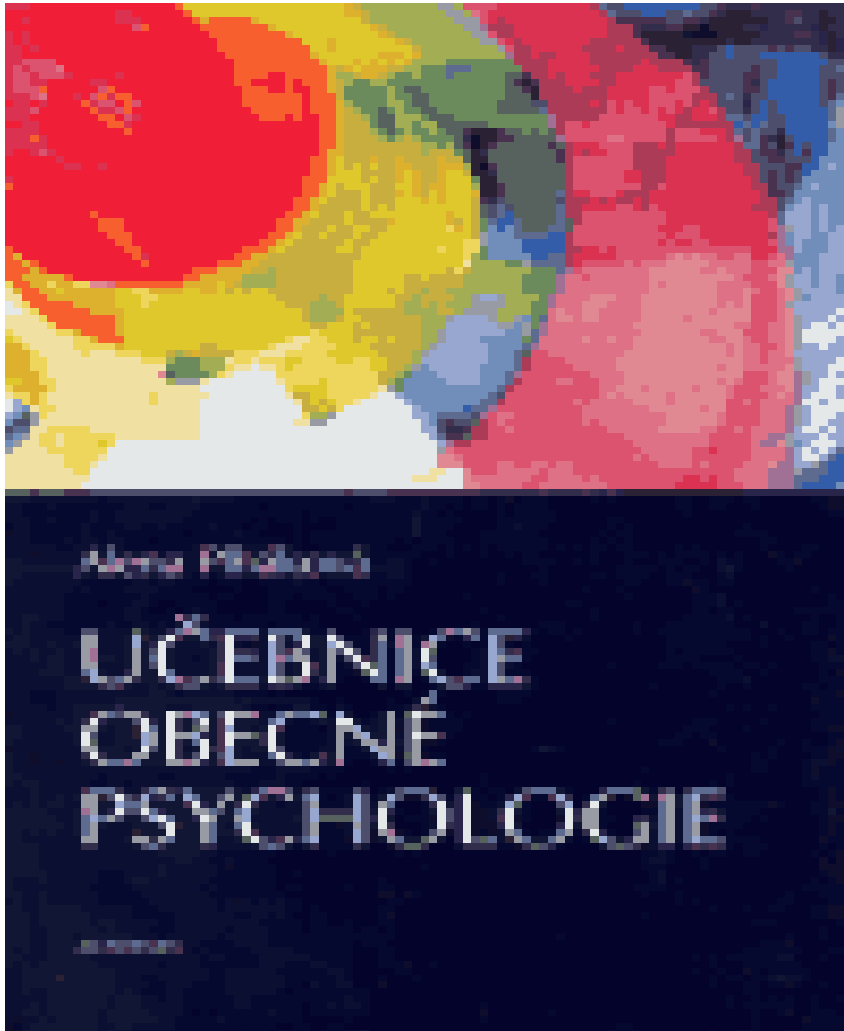

- **Nakladatel:**
Academia
ISBN: 80-200-1198-6, **EAN:**
9788020011985
Formát: 320 stran,
23x15,5cm, česky,
vázaná vazba
Rok vydání: 2004
(1. vydání)

Učebnice obecné psychologie

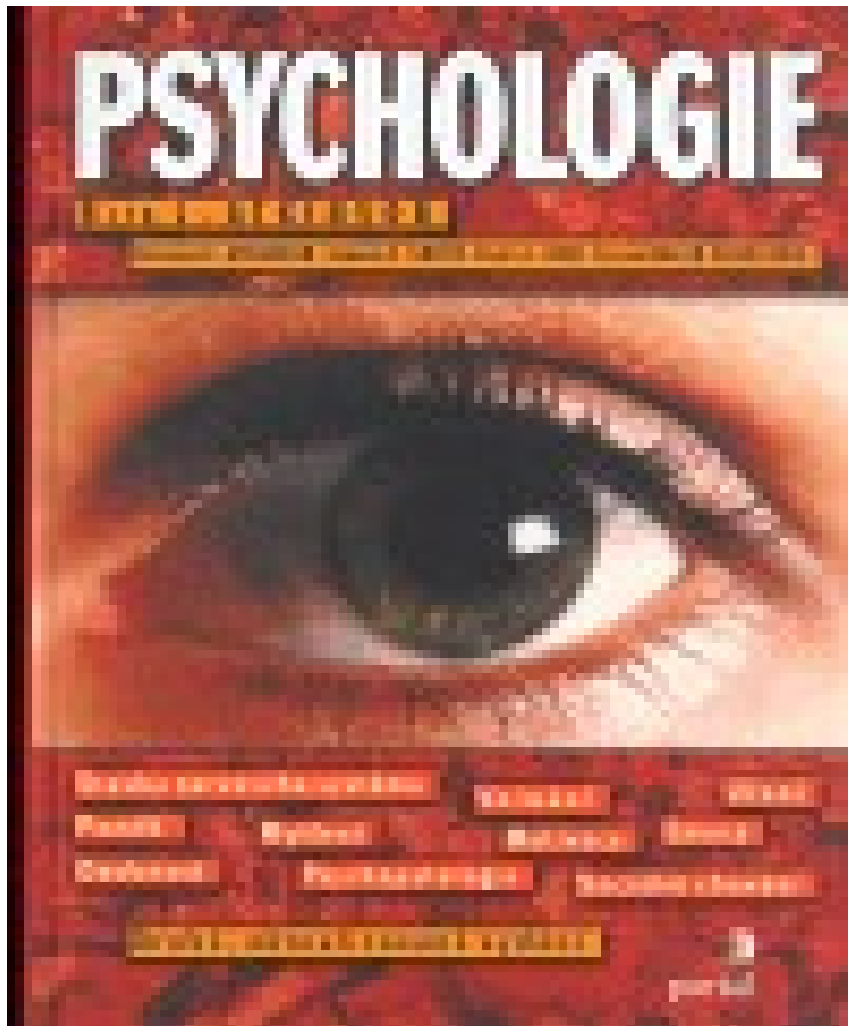
Alena Plhánková

- **Nakladatel:**
Academia
ISBN: 80-200-1387-3, **EAN:**
9788020013873
Formát: 472 stran,
23x15,5cm, česky,
brožovaná vazba
Rok vydání: 2005
(1. vydání)

Psychologie

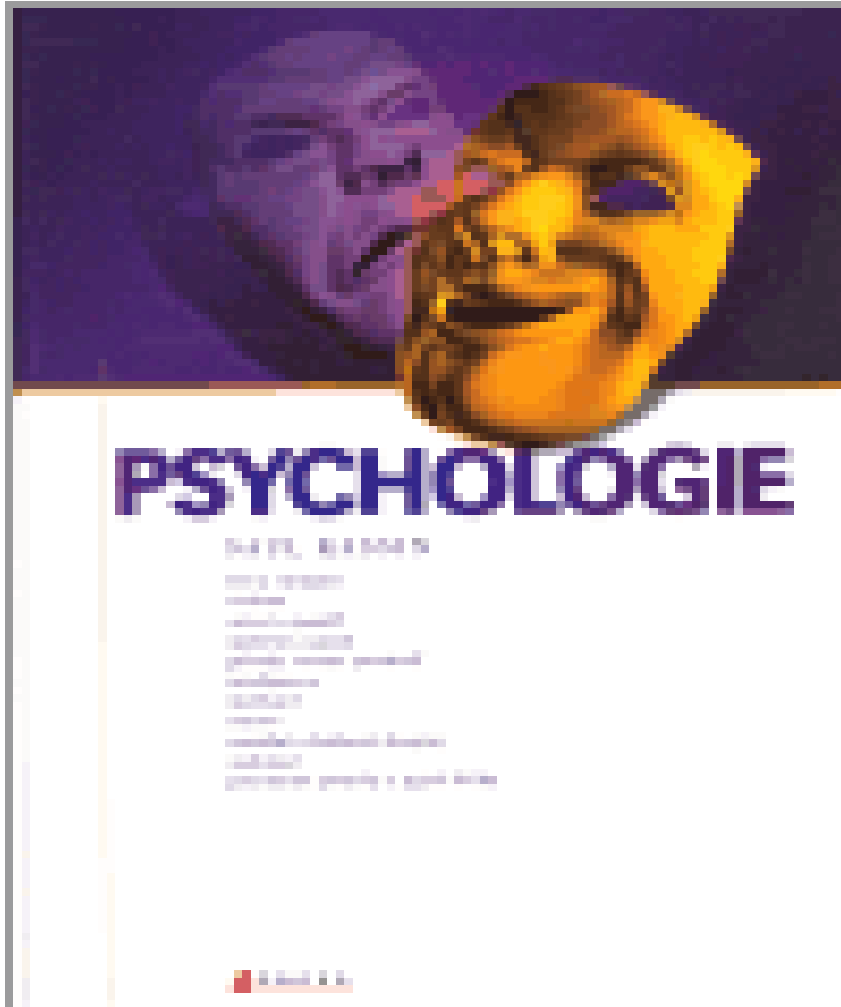
Rita L. Atkinson, Richard C. Atkinson, Edward E. Smith, Daryl J. Bem

- **Nakladatel:** [Portál](#)
ISBN: 80-7178-640-3,
EAN: 9788071786405
Originál: *Hilgard's Introduction to Psychology*, **překlad:** Erik Herman, Miroslav Petržela, Dagmar Brejlová
Formát: 750 stran, 29,5x20cm, česky, vázaná vazba
Rok vydání: 2003 (2. přepracované vydání)

Psychologie

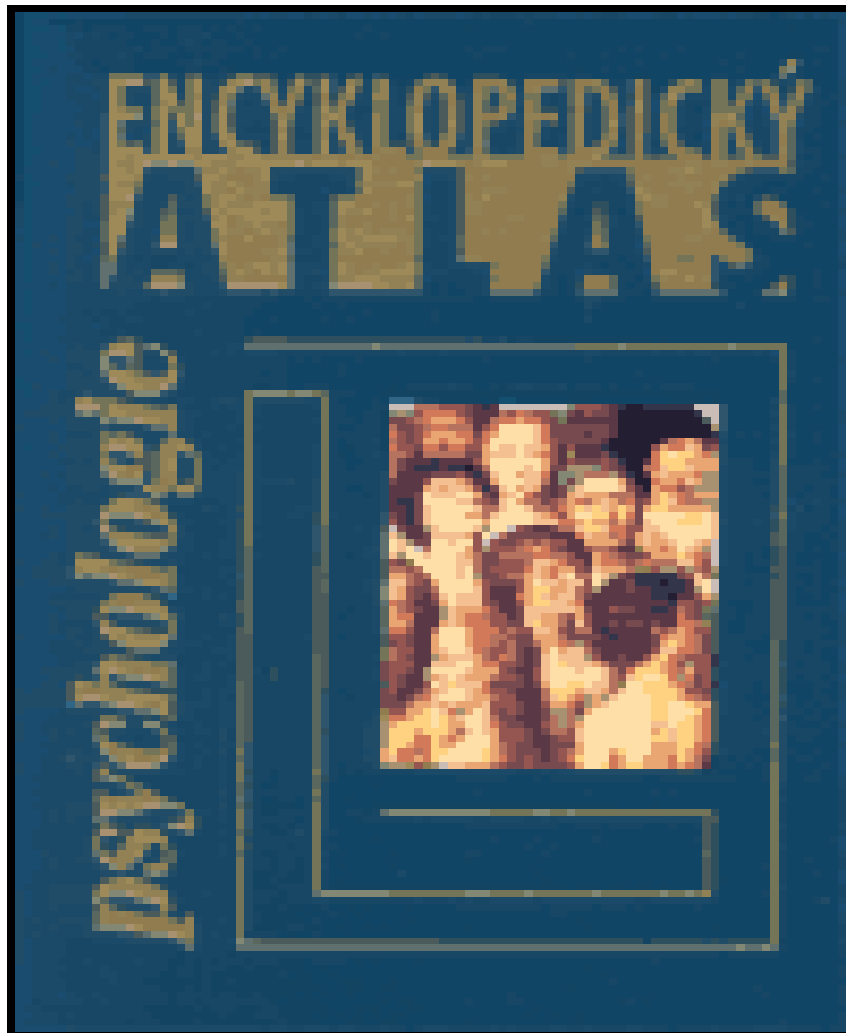
Saul Kassin

- **Nakladatel:**
Computer Press
ISBN: 978-80-251-1716-3, **EAN:**
9788025117163
Formát: 800 stran,
29,7x21,0cm, česky,
vázaná vazba
Rok vydání: 2007

Encyklopedický atlas psychologie

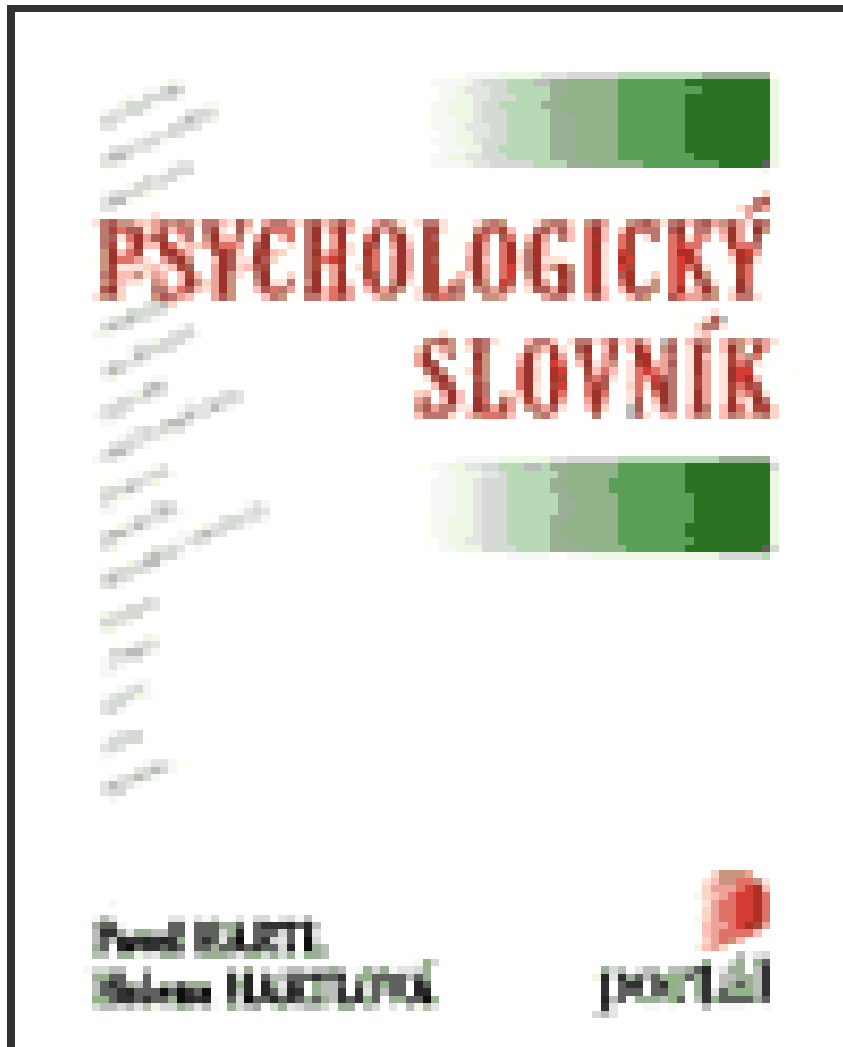
Hellmuth Benesch

- **Nakladatel:** NLN - Nakladatelství Lidové noviny
ISBN: 80-7106-317-7,
EAN: 9788071063179
Překlad: Eva Labusová,
Miloslav Korbělík
Formát: 512 stran,
20x13cm, česky, vázaná
vazba
Rok vydání: 2001

Psychologický slovník

Pavel Hartl, Helena Hartlová

- **Nakladatel:** [Portál](#)
ISBN: 80-7178-303-X, **EAN:** 9788071783039
Formát: 776 stran, 20,5x14,5cm, česky, vázaná vazba
Rok vydání: 2004 (1. opravené vydání)

KOŘENY PSYCHOLOGIE

- STAROVĚKÉ NÁBOŽENSTVÍ
- STAROVĚKÁ FILOZOFIE
- STAROVĚKÁ MEDICÍNA
- STAROVĚKÁ POLITIKA
- STAROVĚKÁ KRÁSNÁ
LITERATURA

„VZNIK“ PSYCHOLOGIE

- Počátky vědecké psychologie jsou obvykle datovány rokem

1879, kdy Wilhelm Wundt

založil první psychologickou laboratoř na univerzitě v Lipsku v Německu.

- Wundt se při své práci do vysoké míry opíral o introspekci (pozorování a zaznamenávání povahy svého vlastního vnímání, myšlení a cítění)

ZÁKLADNÍ DIMENZE PSYCHOLOGIE

CHOVÁNÍ

PROŽÍVÁNÍ

ASOCIANISMUS

- **Psychologický směr zdůrazňující existenci neredukovatelných duševních elementů, tzv. asociací, jejichž kombinací lze vysvětlit veškerou psychickou aktivitu včetně myšlení**

ASOCIACE A ASOCIAČNÍ ZÁKONY

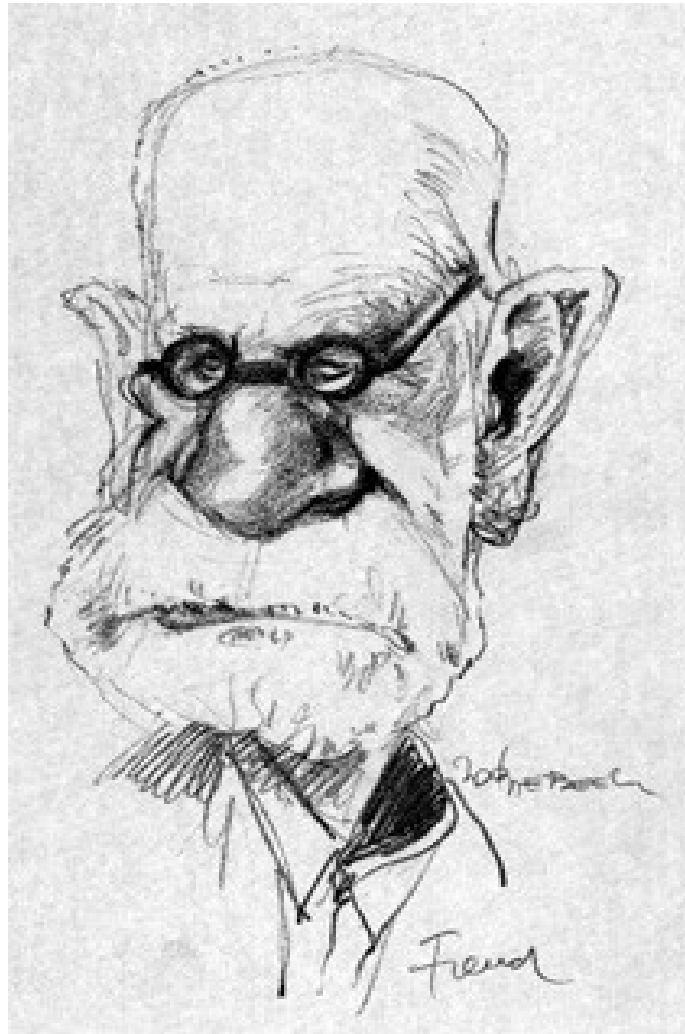
- ASOCIACE znamená vztah mezi dvěma či více psychickými obsahy (počítky, představy, pojmy).
- ASOCIAČNÍ ZÁKONY – z. podobnosti, následnosti, kontrastu atd.

Psychoanalytická teorie

SIGMUND FREUD

*6.5.1856

Příbor na
Moravě

+3.9.1939

Londýn

Freudův rodný dům v Příboře

Hlavní teze psychonalýzy

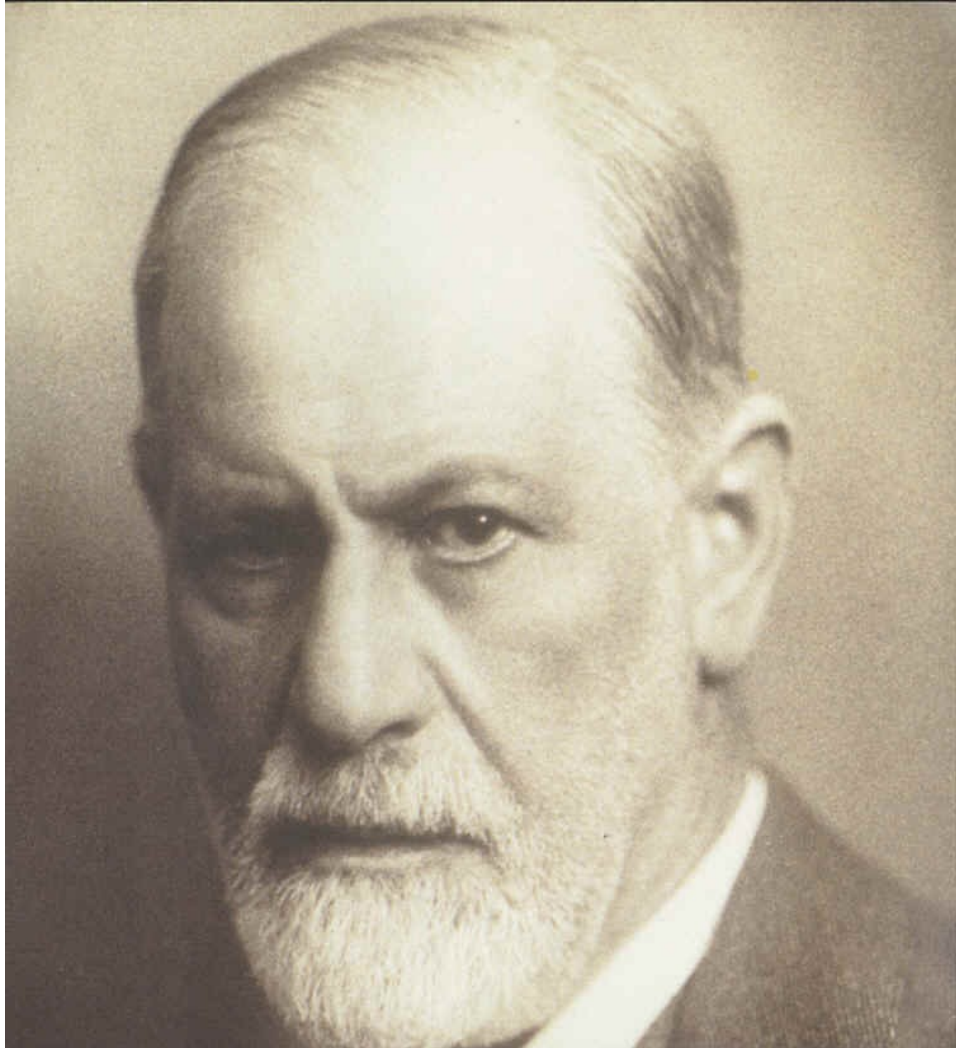
- metoda volných asociací
- teorie nevědomí
- *sen ... královská cesta do nevědomí*
- důraz na rané dětství
- sexuální energie *libido*

„APARÁTY OSOBNOSTI“

- *superego* → *osobní morálka jedince*
- *ego* → *individuální zkušenosti*
- *id* → *pudová tendence, podle principu slasti*

Hlavní spisy:

- Studie o hysterii ([1895](#))
- Výklad snů ([1900](#))
- Psychopatologie každodenního života ([1901](#))
- Vtip a jeho vztah k nevědomí ([1904](#))
- Tři úvahy o sexuální teorii ([1905](#))
- Totem a tabu ([1913](#))
- Vzpomínka z dětství Leonarda da Vinci
- Psychoanalytické chorobopisy
- Mimo princip slasti ([1920](#))
- Útlum, příznak a úzkost ([1926](#))
- Budoucnost jedné iluze ([1927](#))

Alfred ADLER

ADLER, *Alfred*, *7.2.1870 – †28.5.1937, rakouský lékař a psycholog; zakladatel individuální psychologie. Původně stoupenec S.Freuda; v roce 1907 formuloval koncepci nemoci jako porušení rovnováhy orgánu s prostředím, na něž organismus reaguje kompenzací.

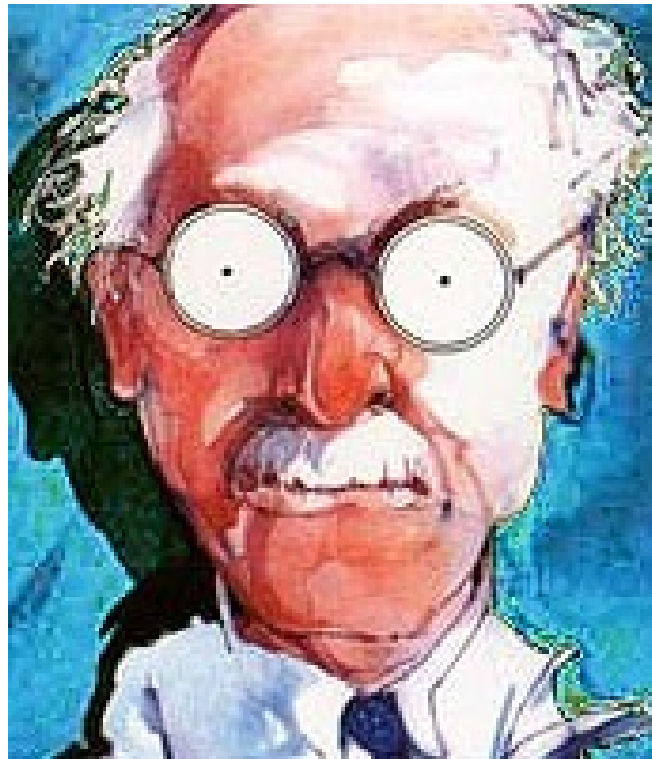
Alfred ADLER

- **individuální psychologie**
- **„touha po moci“**
..... pocit méněcennosti
- **konstelace sourozenců**
- **neuróza jako útěk do nemoci**
- **zakladatel psychologického
poradenství**

Analytická teorie

CARL GUSTAV JUNG

*1875

+ 1961

Carl Gustav JUNG

Pojmy C. G. JUNGA

- Jung rozlišuje osm typologických skupin: dva osobnostní postoje, zaměření (introverzi a extroverzi) a čtyři psychologické funkce (myšlení, cítění, vnímání a intuici), z nichž každá může pracovat introvertním nebo extrovertním způsobem.
- Kolektivní nevědomí je strukturální vrstva lidské psýché, která obsahuje kolektivní duševní obsahy - nepatří individuu, ale celému lidskému společenství či lidské rase obecně - archetypy.
- Archetypy, praobrazy, dominanty kolektivního nevědomí, jsou prvotní strukturální elementy lidské psýché.
- Individuace zahrnuje zvýšené uvědomění si vlastní jedinečné psychologické reality, včetně silných a slabých osobních stránek, současně ale i hlubší přitakání lidskosti obecně.

BEHAVIORISMUS

""Behaviorismus""

(čti: bihejviorizmus)

je v psychologii přístup založený na tvrzení, že chování lze vědecky zkoumat bez odkazu na vnitřní duševní stavy.

**Zakladatelem behaviorismus je
J.B. Watson**

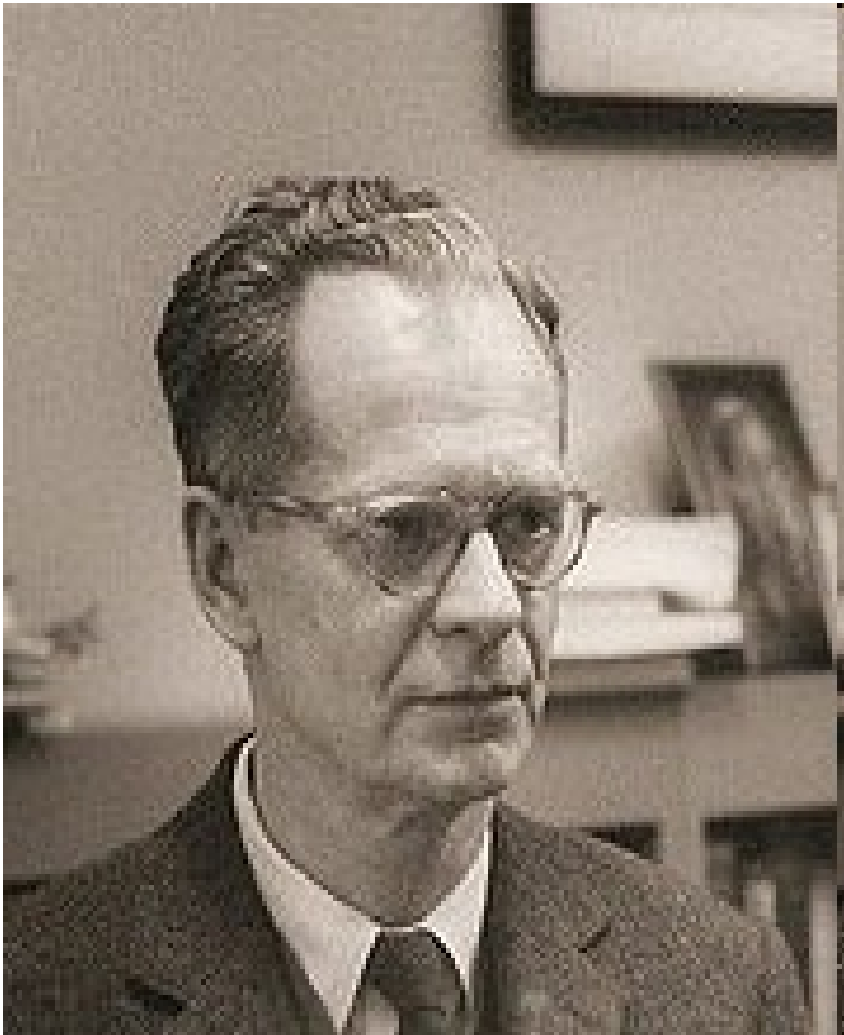
BEHAVIORISMUS

S - R

později

S - O - R

Burrhus Frederic SKINNER (1904-1990)

Prováděl průkopnickou práci v experimentální psychologii a podporoval behaviorismus, kde se zabýval zejména operantním učením (učení na základě spontáních reakcí člověka). Napsal řadu kontroverzní děl (např. Analýza chování), ve kterých navrhoval používání psychologických technik změny chování za účelem zlepšení společnosti a zvýšení lidského štěstí; jednalo se o druh sociálního inženýrství.

GESTALT-PSYCHOLOGIE

**Gestalt-psychologie (celostní, či tvarová psychologie) je reakcí na elementovou, či asocianistickou psychologii.
Vznik - začátek 20. století,
Köhler, Koffka, Lewin
(Německo).**

GESTALT-PSYCHOLOGIE

- Základní teze:

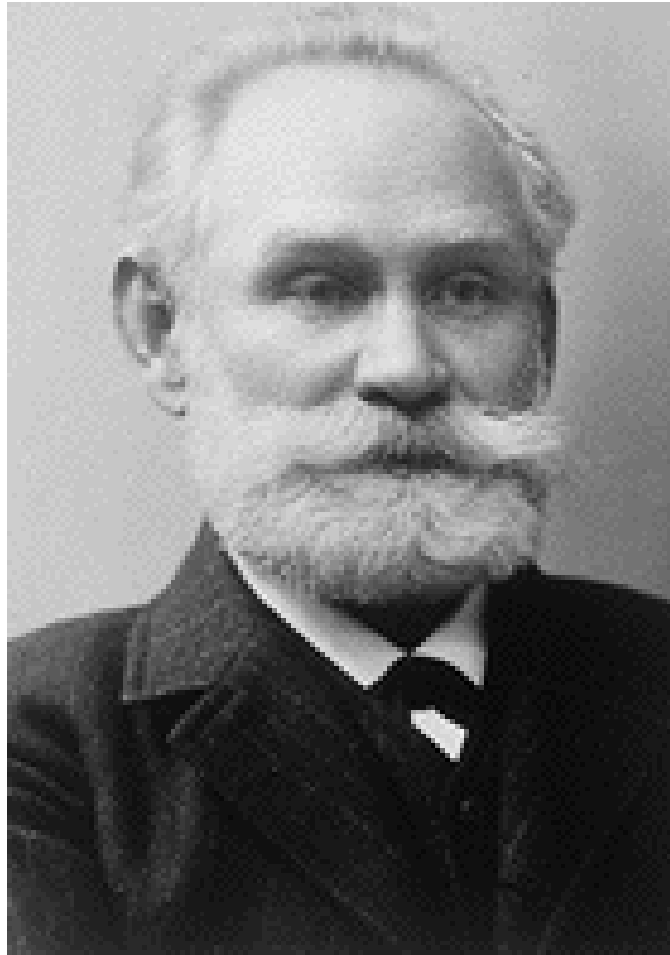
CELEK

JE VÍC NEŽ SOUČET ČÁSTÍ

(., ?, !)

Ivan Petrovič Pavlov

1849 – 1936

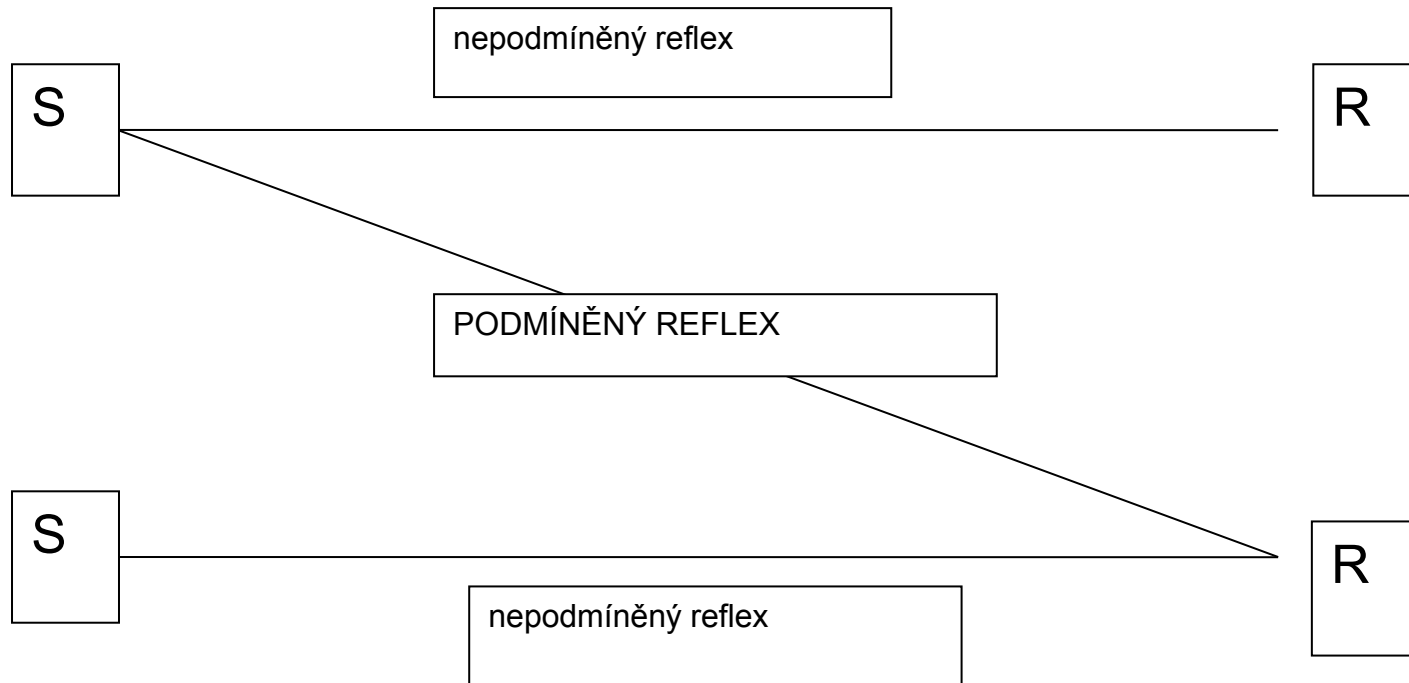
Ivan Petrovič Pavlov

fyziologie vyšší nervové činnosti

NEPODMÍNĚNÝ REFLEX

PODMÍNĚNÝ REFLEX

PODMÍNĚNÝ REFLEX

SIGNÁLNÍ SOUSTAVA

První signální soustava – oblast mozkové kůry, kde se soustřeďují všechny podněty působící na smyslové orgány. Je společná člověku i zvířatům.

Druhá signální soustava – pouze u člověka, soustava založená na řeči.

PSYCHIKA

je evolucí vytvořená způsobilost individuů
(člověka a vývojově vyšších druhů zvířat)

regulovat

své vztahy k životnímu prostředí

prostřednictvím prožívání a chování

A. Plháčková 2004

souhrn duševních jevů

během celého lidského života

M. Nakonečný 2004

ZÁKLADNÍ DIMENZE PSYCHOLOGIE

CHOVÁNÍ

PROŽÍVÁNÍ

Definice PSYCHOLOGIE

**PSYCHOLOGIE JE VĚDNÍ
OBOR, KTERÝ SE ZABÝVÁ
PROŽÍVÁNÍM A CHOVÁNÍM
ŽIVÝCH BYTOSTÍ.**

VĚDOMÍ

- Vědomí neexistuje bez živého mozku
- Hovoří-li se o vědomí (consciousness), zpravidla se myslí uvědomování (awareness), tedy specificky lidské „*vědomí toho, že jsem při vědomí*“ .... schopnost sebereflexe (čímž se člověk liší od zvířat (?))
- W.JAMES: *vědomí ... spojitý proud psychických zážitků*

FYZIOLOGIE K DEFINICI VĚDOMÍ

VĚDOMÍ *NENÍ* TOTOŽNÉ S VEŠKEROU ČINNOSTÍ MOZKU, KDE JE VĚTŠINA PROCESŮ NEVĚDOMÝCH (PODVĚDOMÝCH), ALE JE ZŘEJMĚ VÝSLEDKEM AKTUÁLNÍHO ZVÝŠENÍ *SOUHRY* NEURONÁLNÍCH DĚJŮ Z ŘADY OBLASTÍ MOZKU. VEDOUcí ÚLOHU HRAJÍ ZŘEJMĚ *FRONTÁLNÍ LALOKY* MOZKOVÉ KŮRY ZA NEZBYTNÉ ÚČASTI VZESTUPNÉHO AKTIVAČNÍHO SYSTÉMU *RETIKULÁRNÍ FORMACE* A NESPECIFICKÉHO DIFUZNÍHO PROJEKČNÍHO *TALAMICKÉHO* SYSTÉMU

Ve VĚDOMÍ lze rozlišovat dva typy
dějů:

- VIGILITU

(bdělost) – „arousal“

- LUCIDITU

(jasnost) – „awareness“

STAVY VĚDOMÍ

1. BDĚLOST (VIGILITA)
2. SPÁNEK (REM SPÁNEK A NREM SPÁNEK)
3. BEZVĚDOMÍ (PODLE HLOUBKY)
  - A) SOMNOLENCE
  - B) SOPOR
  - C) KOMA

KVALIATIVNÍ PORUCHY VĚDOMÍ

- KONFÚZNÍ STAVY (AMENCE, ZMATENOST)
- OBNUBILACE (MRÁKOTNÉ STAVY)
- DELIRIUM

KVANTITATIVNÍ PORUCHY VĚDOMÍ

- SOMNOLENCE
- SOPOR
- SEMIKÓMA
- KÓMA
- HLUBOKÉ KÓMA
- AREFLEXIVNÍ KÓMA

Některé definice osobnosti

- Osobnost je dynamická organizace psychofyzických systémů uvnitř individua, která determinuje jeho jedinečné přizpůsobení se k jeho struktuře (Allport).
- Osobnost je člověk jako celek po stránce duševní. Osobnost má větší nebo menší svéráz (Tardy).
- Osobnost je souhrn psychických charakteristik, které jsou podkladem konzistentních vzorců chování (Pervin).

JÁSTVÍ

- S termínem osobnost souvisí také pojem **Jáství**, který vyjadřuje uvědomování si sebe sama, svého já, především v diferenci od zevního světa. Jáství podle V. VONDRÁČKA (1970) zahrnuje:
  - ***vědomí rozdílu já a ne-já***
  - ***vědomí činnosti***
  - ***vědomí identity (jsem týž dnes jako včera a v dětství)***
  - ***vědomí jedinečnosti (jsem jen jeden)***

Struktura osobnosti

- Strukturou rozumíme osobnostní charakteristiky, které se trvale projevují v chování a prožívání člověka.
- Ke struktuře se váže hlavně pojem **rysů** osobnosti, které mohou být vrozené (př. temperamentové charakteristiky osobnosti) nebo získané výchovou (př. svědomitost, přátelskost)

Dynamika osobnosti

- Dynamikou osobnosti rozumíme **motivaci** (důvody) lidského chování /dynamika je synonymem pro motivaci/.
- S oblastí motivace jsou spojeny pojmy potřeb, cílů, zájmů, postojů a hodnot.

VLASTNOST versus RYS

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000

- VLASTNOST
(property, trait)
nejednotný pojem,
většinou relativně
trvalý rys osobnosti,
který ovlivňuje
chování, prožívání či
myšlení
- RYS
(trait, feature)
dispozice; relativně
stálá vlastnost
člověka projevující se
v jeho chování a
jednání

ZÁKLADNÍ POJETÍ VYMEZENÍ OSOBNOSTI

NOMOTETICKÉ

(nomos = zákon) vyžaduje vystižení a vysvětlení osobnosti pojmy a zákonitostmi *obecně platnými*, společnými všem lidem

IDIOGRAFICKÉ

(idios = vlastní) vychází z očekávání tak podstatných rozdílů mezi lidmi, že je nelze dostatečně vyjádřit obecnými pojmy a je proto nutno hledat pojmy a zákonitosti *jedinečné*, platné pro právě zkoumaného jedince

Jeden z modelů struktury osobnosti

- **1. Co člověk chce** - zde se budeme zajímat o zaměřenost osobnosti člověka, o jeho vnitřní "hnací síly", které usměrňují a zaměřují jeho jednání a prožívání, tedy o motivaci.
- **2. Co člověk může** - tady se ptáme na schopnosti a vlohy, na talent a nadání a na všechno to, co podmiňuje úspěšné a správné zvládnutí určité činnosti.
- **3. Jak člověk reaguje** - tady se chceme dovědět co nejvíce o temperamentu člověka a o jeho citových (emocionálních) reakcích.
- **4. Jaký člověk je** - zde zjišťujeme informace o charakteru a volných vlastnostech, s určitým zjednodušením můžeme říci, že v tomto případě zkoumáme povahu člověka.

Okruh zaměřenosti osobnosti

Motivace se zabývá příčinami jednání, neboli zkoumá motivy (pohnutky) jednání člověka. V podstatě můžeme říci, že kdykoli si při snaze o pochopení lidského chování klademe otázku "proč?", ptáme se na motivaci. Motivory určují nejen směr lidského jednání, ale i jeho intenzitu a průběh. Člověk sice většinou jedná na základě uvědomělých motivů, ale také velmi často si své pohnutky k určitému jednání plně neuvědomuje, nebo si je nedovede objasnit vůbec. Uvažovat o motivaci cizího jednání je velmi náročné a v každém případě bychom se měli vyvarovat unáhlených a zjednodušujících soudů.

Motivace

může být vzbuzována buď vnitřními podněty, tj. potřebami (impulsy), nebo vnějšími pobídkami, které označujeme jako incentivy. Ilustrovat to můžeme tak, že např. veškeré jednání směřující k jídlu (mytí rukou, hledání klidného místa, úvaha o tom, mám-li dost peněz atd.) může být vyvoláno buď hladem (potřeba), nebo lákavou a chutnou potravou (incentiva). Zdroje lidské motivace jsou velmi rozmanité. Zpravidla zde rozeznáváme:

- a) **potřeby**
- b) **zájmy**
- c) **ideály**
- d) **hodnoty**

Potřeby

chápeme jako prožívaný nebo pociťovaný nedostatek či nadbytek něčeho, co je důležité pro život jedince. Potřeby nejčastěji dělíme na:

- **1. Základní biologické potřeby** - kam patří potřeby potravy, tekutin, vzduchu, tepla, potřebu vyměšování, spánku a odpočinku, potřebu pohybu, potřebu sexuální a rodičovskou atd. Tyto potřeby jsou životně důležité, ale v normální situaci je jejich uspokojování ovlivňováno společenskými normami.
- **2. Společenské potřeby** - mezi ně patří především potřeba společenského styku a uplatnění, potřeba bezpečí, citové odezvy, potřeba jistoty, potřeby poznávací a estetické.

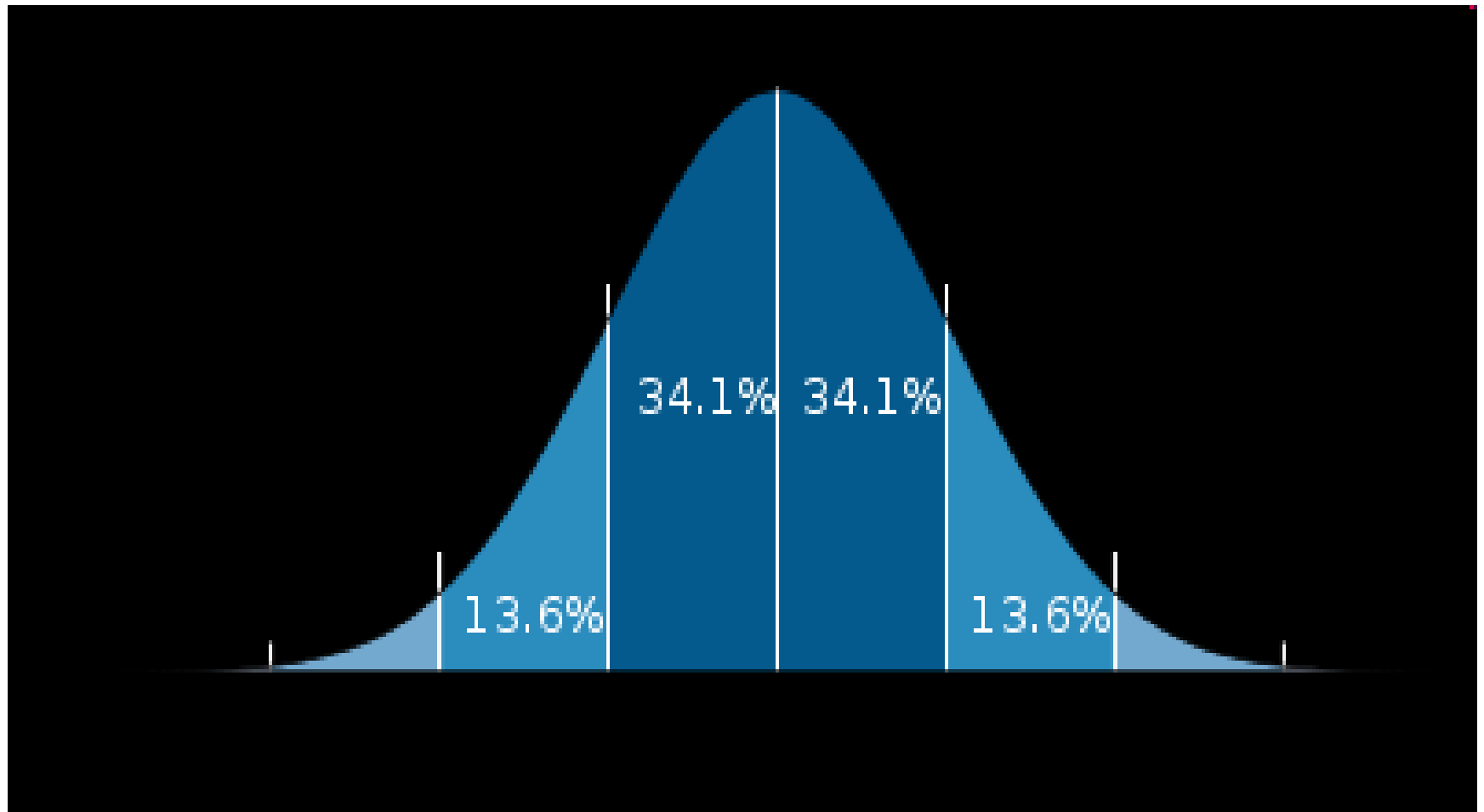
Hierarchie potřeb dle Maslowa:

- **Nižší:**
- 1) p. fyziologické, elementární
- 2) p. bezpečí, jistoty, ochrany
- 3) p. lásky, příslušnosti, p. afiliace = mít vztahy
- 4) p. uznání, ocenění - pohlazení, pochvaly – p. sebeúcty
- **Vyšší:**
- 5) p. poznání, mít informace, vědomosti - p. prozkoumávat nové
- 6) p. porozumění, pochopit smysl (poznatku ... života)
- 7) p. estetické, kulturní, zažít v životě krásu, harmonii
- 8) p. seberealizace, uspokojení v činnosti

- ***Vyšší p. nastupují obvykle tehdy, když jsou přiměřeně uspokojeny p. nižší***
- ***Není-li uspokojena potřeba vyšší (nižší), tak se její tlak na saturaci snižuje (zvyšuje)***

Teorie amerického psychologa A. MASLOWA, který potřeby hierarchicky uspořádal podle naléhavosti jejich uspokojování. Vyšší potřeby se aktualizují jen tehdy, jsou-li uspokojeny potřeby nižší

- **1. fyziologické potřeby** (základní potřeby, související s porušenou homeostázou, tedy např. potřeba vzduchu, jídla, tekutin, tepla atd.)
- **2. potřeby bezpečí** vystupující v situacích ztráty životní jistoty
- **3. potřeby sounáležitosti a lásky** (náležet k nějaké skupině, být někým milován)
- **4. potřeba uznání** (být obdivován a uznáván, mít kompetenci a respekt)
- **5. potřeba sebeaktualizace** (potřeba realizovat svou individualitu, tj. své schopnosti a záměry)

Normální (nebo Gaussovo) rozdělení pravděpodobnosti
je jedno z nejdůležitějších rozdělání pravděpodobnosti

KORELACE

- **číselně vyjádřený vztah mezi proměnnými; např. mezi výkonem a délkou spánku, mezi schopnostmi a výkonem**
- **v psychologii souvztažnost mezi určitými duševními znaky, které buď mají vztah přímý, souběžný, tj. pozitivní, nebo nepřímý, různoměrný, tj. negativní; korelace nulová znamená nezávislost; týká se jak znaků tělesných, tak duševních.**

FAKTOROVÁ ANALÝZA

- Statistická metoda zkoumající vztahy mezi mnoha proměnnými popisujícími třídu objektů a převádějící je na menší počet přímo neměřitelných faktorů (redukce dat); předpokládá že řadu vzájemně korelujících znaků lze převést na společný faktor; postupně se zjišťuje: minimální počet společných faktorů, jejich specifika, stupeň závislosti jednotlivých znaků na různých faktorech; z korelací každých dvou proměnných vzniká korelační matice

Zájmy

většinou charakterizujeme jako trvalejší kladný vztah člověka v určité oblasti předmětů nebo činností

Typy definic zájmu (podle D. E. Supera):

- **1.** zájmy vyjádřené (zájem je to, co dotazovaný považuje za zajímavé)
- **2.** zájmy manifestované (zájem je to, čemu člověk dává přednost)
- **3.** zájmy testové (zájem je to, nač v experimentální situaci subjekt upíná pozornost, co vidí, slyší, co si zapamatovává)
- **4.** zájmy inventované (zájem je to, co je statisticky vyanalyzováno z odpovědí subjektu na řadu položených otázek, které se týkají oblíbenosti různých činností a předmětů)

R. B. Cattell rozlišuje následující indikátory zájmu:

- **1.** preference a projekce v testech a dotaznících
- **2.** pohotovost vynaložit čas, peníze a námahu, jakož i podstoupit riziko
- **3.** informovanost, zběhlost a zručnost v určitém oboru nebo oblasti činnosti
- **4.** koncentrace pozornosti a míra zapamatování prvků v určité oblasti, akcentace ve vnímání a zmenšování doby volby při nabízeném výběru
- **5.** afektivní vzrušení se svými fyziologickými koreláty (frekvence pulsů, svalové napětí atd.)

ZÁJMY

Zájmy jsou velmi silným motivem a výrazně člověka aktivizují a tím rozvíjejí jeho schopnosti.

Zájmy můžeme rozlišovat podle oblasti zaměření

KVALITATIVNĚ (technické, sportovní atd.)

KVANTITATIVNĚ podle stálosti, pestrosti, proměnlivosti atd.

IDEÁLY

chápeme ve vztahu k osobnosti jako vzorové cíle či příklady. Ideálem mohou být nejen určité osobnosti, ale i různé normy a pravidla chování a také určité myšlenky a ideje. Každý člověk má nějaké ideály, ať již si to uvědomuje nebo ne. Důležité je poznávat ideály z hlediska je-jich obsahu, který můžeme analyzovat podle určitých eticko-společenských kritérií. V tomto smyslu ideály nejen charakterizují zaměřenost, ale současně vyjadřují morální profil člověka.

HODNOTY

jsou vyjádřením názoru na to, co je žádoucí, dobré, a co nežádoucí, zlé. Hodnota je vždy nějaká vlastnost předmětu, jevu, bytosti, situace nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním motivačních činitelů (zájmů, potřeb) jedince. U osobnosti můžeme mluvit o tzv. hodnotové orientaci, tedy o určitém pořadí hodnot, které má rozhodující a často konečnou úlohu v zásadních vztazích ke světu a lidem. Hodnoty vyjadřují celkový životní smysl osobnosti člověka a zejména jejich prostřednictvím můžeme uvažovat o budoucnosti osobnosti a rozumět jejím životním plánům.

VLOHY jsou vrozené anatomicko-fyziologické zvláštnosti především NS (predispozition).

SCHOPNOSTI jsou předpoklady umožňující naučit se určitým činností a dobře je vykonávat (ability).

NÁVYKY jsou opakováním získané úkony vykonávat činnost přesně, ekonomicky a i bez vědomé kontroly (habit).

VĚDOMOSTI jsou učením osvojený poznatek, tj. pochopená a zapamatovaná (knowledge).

DOVEDNOSTI jsou učením získaný předpoklad vykonávat určitou činnost (nebo její část) na základě dříve získaných návyků a vědomostí v analogické situaci (skill).

Definice intelligence

- **INTELLIGENCE JE OBECNÁ ROZUMOVÁ SCHOPNOST ÚSPĚŠNĚ (SPRÁVNĚ) A RYCHLE CHÁPAT VZTAHY MEZI VĚCMI A JEVI**

Definice inteligence

Definovat znamená omezovat, proto definice tak složité lidské vlastnosti, jakou je lidská inteligence, nemůže být nikdy dokonalá. Uznávaní světoví psychologové definovali inteligenci např. takto:

- **W. Stern:** Inteligence je všeobecná schopnost individua vědomě orientovat vlastní myšlení na nové požadavky, je to všeobecná duchovní schopnost přizpůsobit se novým životním úkolům a podmínkám.
- **D. Wechsler:** Inteligence je vnitřně členitá a zároveň globální schopnost individua účelně jednat, rozumně myslet a efektivně se vyrovnávat se svým okolím.
- **J. P. Guilford:** Inteligence je schopnost zpracovávat informace. Informacemi je třeba chápat všechny dojmy, které člověk vnímá.

Modely inteligence

- **Nejjednodušší model navrhl *Charles Spearman (1927)* . Podle něho existuje obecná rozumová schopnost, kterou označil jako *g*.**

Prakticky to znamená, že dokáže-li někdo řešit určitý okruh problémů, dokáže také zároveň řešit i problémy jiného typu. Při testování inteligence se vychází z jednoho všeobecného testu a jeho výsledku v hodnotě inteligenčního kvocientu (IQ).

Charles Spearman (1863-1945)

- **Charles Spearman (1863-1945)** administroval skupinám dětí různé testy (většinou poměrně jednoduché psychofyzické zkoušky) a poté zjišťoval korelace mezi testovými skóry. V roce 1904 píše: *"Zdá se, že existuje vztah mezi společnými a základními elementy inteligence a společnými a základními elementy sensorických funkcí. Pro stručnost budeme tyto společné prvky nazývat "obecná inteligence" a "obecná diskriminace"*. "Postupně jsme dospěli k důležitému a zásadnímu závěru, že mezi nimi existuje téměř absolutní funkční shoda. Ukázalo se, že i mezi velmi odlišnými intelektuálními aktivitami existují vzájemné korelace, které se zdají být saturovány nějakou společnou fundamentální funkcí (nebo skupinou funkcí)" (Spearman, 1904).
- **Inteligence se tedy skládá z obecného faktoru g a ze specifických faktorů s.** Specifické faktory se projevují především při řešení jednoduchých úloh, zatímco faktor g ovlivňuje řešení složitějších testů. Výpočetní postup, který Spearman při svých výzkumech používal, dostal název
- **faktorová analýza.** Je to matematická metoda založená na předpokladu, že existuje-li mezi dvěma či více testy statisticky významná korelace, pak pravděpodobně měří tutéž základní schopnost. Pokud spolu dva testy nekorelují, pak jsou testová skóre výsledkem působení specifických faktorů s.

Druhy inteligence

podle E. L. Thorndika (1914)

1. abstraktní inteligence

schopnost manipulovat se slovními a
matematickými symboly;

2. mechanická inteligence

schopnost používat předměty;

3. sociální inteligence

schopnost chápat a řídit lidi

FLUIDNÍ A KRYSTALICKÁ INTELIGENCE

- *R. B. Cattell (1971)* předpokládal, že Spearmanův faktor všeobecné inteligence *g* lze dále rozdělit na fluidní (*gf*) a krystalickou (*gc*) inteligenci. Fluidní inteligencí označil potenciální schopnost učit se a řešit problémy a krystalickou inteligencí schopnost, která je odvozena od předcházejících zkušeností.

Měření inteligence

- Rozdělení inteligence, stejně jako jiných lidských vlastností, v celkové populaci lze znázornit pomocí Gaussovy křivky normálního rozdělení.
- Inteligence většiny obyvatelstva (68,2 %) se pohybuje kolem průměru v pásmu podprůměrné a nadprůměrné inteligence. Méně lidí v oblasti nízké a vysoké inteligence (33,2 %), ještě méně v oblasti velmi nízké a velmi vysoké inteligence (4,2 %) a pouze zlomek lidí se nachází v pásmech extrémně nízké a vysoké inteligence (0,4 %). Obyvatel s nízkou a velmi nízkou inteligencí je oproti předpokladu Gaussovy křivky poněkud více, protože inteligence části z nich byla snížena v důsledku onemocnění nebo nehody.

Měření inteligence

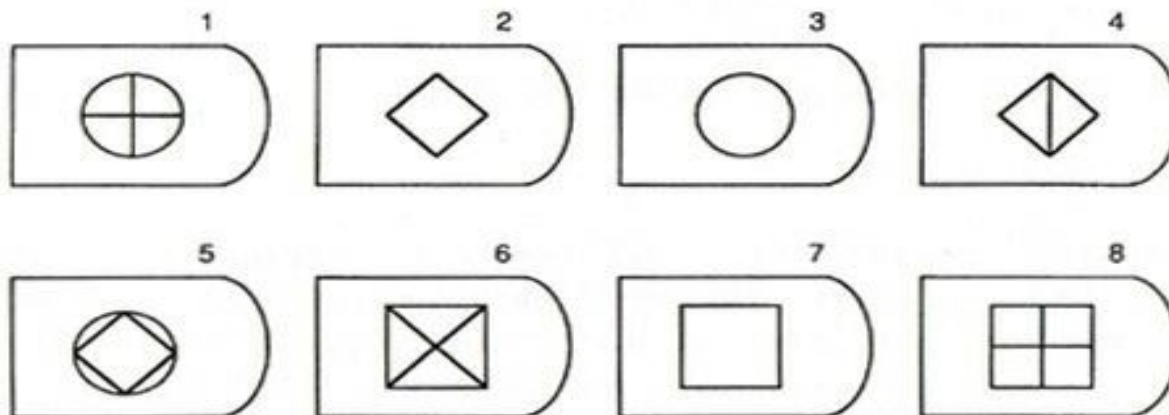
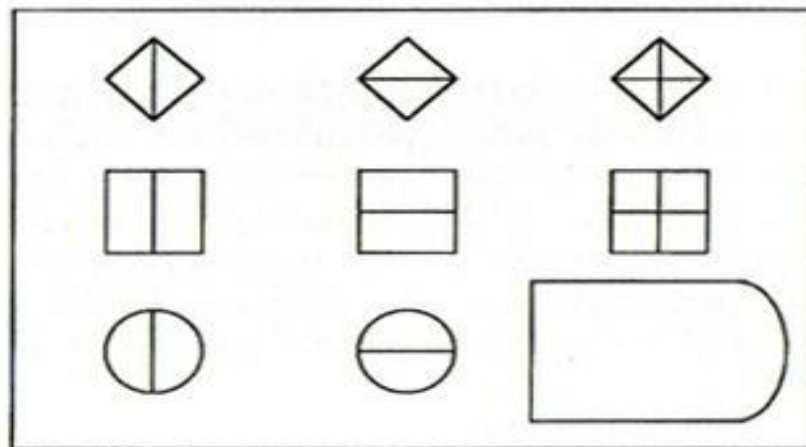
- Měření inteligence je fenoménem, který se objevuje již v 19. století. Původní metody měření velikosti mozku byly ve 20. století nahrazeny důmyslnějšími testy pro měření mentálních schopností.
- První způsoby měření inteligence vycházely z předpokladu, že intelektuální schopnosti souvisejí s velikostí mozku. Proto byla inteligence lidí měřena podle rozměrů jejich lebek (kraniometrie). P. Broca (1824-1880) vážil mozky již zemřelých velikánů, např. Turgeněva (asi 2000 g), France (1017 g), Gausse (1492 g) a jiných. Mozek samotného Brocy vážil 1424 g (průměrný lidský mozek má hmotnost 1200 až 1500 g). V případě, že mozek nebyl již k dispozici, naplnil lebku olověnými broky, které potom zvažil.
- F. Galton se snažil měřit inteligenci měřením lidských rozměrů. Zřídil antropometrickou laboratoř, kde si zájemci mohli za 3 pence nechat změřit ostrost zraku a sluchu, vizuální pozorování (znakem inteligence byly považovány citlivé smysly), dýchání, dobu reakce, sílu tahu a stisku, sílu úderu, rozpětí paží, výšku, váhu a rozměry hlavy. Výsledkem měření byl percentil, který charakterizoval, do jaké části obyvatelstva proband patří.

Měření inteligence

W. Stern definoval inteligenční kvocient (IQ) jako poměr mentálního a fyzického věku:

$$\text{IQ} = 100 \times \text{mentální věk} / \text{fyzický věk}$$

Ukázka typu úkolů v Ravenových maticích

SOCIÁLNÍ INTELIGENCE

- Sociální inteligence se projevuje ve všeobecné schopnosti poradit si s lidmi, v sociotechnické zběhlosti, v poznání záležitostí společnosti, v pohotovosti reagovat na podněty vycházející od jednotlivců i skupin a ve vcítění se do proměnlivých nálad i skrytých osobnostních vlastností přátel i neznámých lidí.

EMOČNÍ INTELIGENCE

Emoční inteligence se zkoumá se poměrně nedávno.

Emoční inteligence není závislá na IQ a velmi podstatně ovlivňuje úspěšnost jedince v rodině, na pracovišti, v sociálních a intimních vztazích. D. Goleman (1995) označil základní typy schopností emoční inteligence:

- uvědomění si sebe
- sebemotivace
- vytrvalost
- kontrola impulzů
- regulace nálad
- empatie
- naděje nebo optimismus

GARDNEROVA KONCEPCE

Howard Gardner, profesor pedagogických věd na Harvardově univerzitě a jeden z nejvlivnějších současných amerických autorů v oblasti reformy vzdělání, doložil rozsáhlým výzkumem

sedm nezávislých druhů inteligence,

kterými je každý jednatlivec nadán v různé míře.

Nejnověji Gardner mluví o možnosti další složky inteligence, kterou sám váhavě označuje jako “spirituální”. Problémem mnohodimenzionálních teorií inteligence je tendence počtu složek neustále narůstat.

Gardner a jeho stoupenci zároveň kritizují dosavadní koncepci vzdělání, neboť škola se dosud zaměřovala převážně na rozvoj prvních dvou složek a nerespektovala individuální dispozice žáků a jejich styly myšlení. Dnes již jsou alternativní školy umělecké, sportovní atp.

GARDNEROVA KONCEPCE

- lingvistická (jazyková), verbální inteligence (zvládnutí jazyka, schopnost efektivně manipulovat s jazykem při vyjadřování)
- logicko-matematická inteligence (schopnost odhalit schémata, dedukovat a logicky myslet)
- hudební inteligence (schopnost vnímat a skládat hudbu. tóny a rytmy)
- vizuálně - prostorová inteligence (schopnost manipulovat a vytvářet mentální obrázky, abychom mohli řešit problémy)
- tělesná (kinestetická) inteligence (schopnost využívat mentální schopnosti ke koordinaci tělesných pohybů)
- sociální (interpersonální) inteligence (schopnost vnímat a rozlišovat pocity a záměry jiných)
- osobní (intrapersonální) inteligence (schopnost chápat vlastní pocity a motivace)

STERNBERGOVA (1985) TRIARCHICKÁ TEORIE INTELIGENCE

ANALYTICKÁ (jak jedinec komunikuje se svým vnitřním světem a provádí kognitivní zpracování dat))

KREATIVNÍ (pochopení, syntéza a schopnost reagovat na nové situace a podněty)

PRAKTICKÁ (schopnost chápat a řešit každodenní úkoly)

Jean PIAGET (1896 – 1980)

1. Stadium sensomotorické

(od narození asi do dvou let).

2. Stadium symbolické, předpojmové

(předoperační), zhruba od dvou do čtyř let;
začíná s nástupem řeči.

3. Stadium názorného myšlení

(od 4 asi do 7 nebo 8 let).

4. Stadium konkrétních operací

(od 8 asi do 11 nebo 12 let).

5. Stadium abstraktních (formálních) operací

(objevuje se v pubertě, mezi 12. a 14. rokem).

Jean PIAGET (1896 – 1980)

- a) **Stadium sensomotorické** (od narození asi do dvou let). Lze je dále dělit na několik úseků, během nichž dítě přechází postupně od dílčích vjemů k vytvoření pojetí trvalého předmětu (jak je vidět z toho, že dítě začíná hledat předmět, který zmizel z jeho vjemového pole). To je také podmínkou pro uznání "já" jako odlišného od ostatních a pro vytvoření specifického vztahu k matce (teprve tímto okamžikem, kolem 7. měsíce, začíná tedy první sociální vztah, který pak umožňuje dalekosáhlou socializaci a kulturaci dítěte).
- b) **Stadium symbolické, předpojmové** (předoperační), zhruba od dvou do čtyř let. Začíná s nástupem řeči, tj., s objevem symbolických znaků pro ustavené představy. Slova však vyjadřují spíše přání dítěte než skutečná objektivní fakta, tj. dítě je zatím zcela ovládáno svým egocentrismem a naprostým antropomorfismem.
- c) **Stadium názorného myšlení** (od 4 asi do 7 nebo 8 let). Dítě začíná vyvozovat závěry, zatím jen na názorné rovině, a proto často zcela chybně. (Když např. přesype korálky z jedné skle-ničky do druhé, která má jiný tvar, usuzuje, že korálků je víc, "protože je to vyšší" apod.) I zde je ještě patrný vliv zkreslujícího egocentrismu, závislosti na činnosti dítěte (arteficialismus) i vliv různých zevních nátlaků a sugescí.
- d) **Stadium konkrétních operací** (od 8 asi do 11 nebo 12 let). Dítě si již vytváří jisté myšlenkové kategorie (pojem třídy, počtu, řady, příčinnosti apod.).
- e) **Stadium abstraktních (formálních) operací** (objevuje se v pubertě, někdy mezi 12. a 14. rokem). V té době si dítě vytváří skutečnou logiku na abstraktní úrovni, vytváří domněnky a ověřuje je, vytváří vztahy mezi pojmy, třídami, vyvozuje úsudky z obecných soudů apod. Teprve ve čtvrtém a pátém stadiu stává se dítě opravdu schopným myšlenkové spolupráce na základě rovnějšího vztahu sociálního, je schopné výměny myšlenek a respektování společenských pravidel a norem.

PORUCHY INTELIGENCE

- **MENTÁLNÍ RETARDACE**
(dříve oligofrenie)
- **DEMENCE**
- **DETERIORACE**

STARÉ POJETÍ

- **OLIGOFRENIE**
- **DEBILITA** (vzdělávatelný na zvl. školách)
IQ 70 – 50
- **IMBECILITA** (vychovatelný) IQ 50 – 25
- **IDIOCIE** (nevzdělávatelný a nevychovatelný) IQ 25 - 0

Stupně mentální retardace podle MKN - 10:

Popis	IQ
• Lehká mentální retardace	50 – 69
• Středně těžká mentální retardace	35 – 49
• Těžká mentální retardace	20 – 34
• Hluboká mentální retardace	0 - 19

Lehká mentální retardace:

Postižení dovedou v nejlepším případě uvažovat na úrovni dětí středního školního věku. Respektují některá pravidla logiky, ale nejsou schopni uvažovat abstraktně, i v jejich verbálním projevu chybí většina abstraktních pojmů, užívají jen konkrétní označení. Jsou schopni se učit, zvládnou výuku ve zvláštní, resp. pomocné škole. Lehce mentálně retardovaní si osvojují mluvu opožděně, ale většinou dosáhnou schopnosti užívat řeč účelně v každodenním životě, udržovat konverzaci a podrobit se klinickému rozhovoru. Většina z nich také dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči (jídlo, mytí, oblékání, ovládání močového měchýře a střev) a v praktických a domácích dovednostech, i když je vývoj proti normě mnohem pomalejší. Hlavní potíže se obvykle projevují při teoretické práci ve škole. Mnozí postižení mají specifické problémy se čtením a psaním. Mírně retardovaným však může velmi pomoci výchova a vzdělávání zaměřené na rozvíjení jejich dovednosti a kompenzování nedostatků. Většinu jedinců na horní hranici lehké mentální retardace lze zaměstnat prací, která vyžaduje spíše praktické než teoretické schopnosti, včetně nekvalifikované nebo málo kvalifikované manuální práce. V sociokulturním kontextu, kde se klade malý důraz na teoretické znalosti, nemusí mírný stupeň retardace působit žádný problém. Důsledky retardace se však projeví, když je postižený také značně emočně a sociálně nezralý, např. není schopen vyrovnat se s požadavky manželství nebo výchovy dětí, obtížně se přizpůsobuje kulturním tradicím a očekáváním. Obecně jsou behaviorální, emocionální a sociální potíže lehce mentálně retardovaných bližší problémům jedinců s normální inteligencí, než specifickým problémům středně a těžce retardovaných. Organická etiologie je zjišťována u narůstajícího počtu pacientů, avšak ještě ne u většiny.

Středně těžká mentální retardace

- Uvažování postižených lze přirovnat k myšlení předškolního dítěte. V jejich slovníku chybí i méně běžné konkrétní pojmy. Verbální projev bývá chudý, agramatický a špatně artikulovaný. Dovedou se učit jen mechanicky, především na praktické úrovni. Jsou schopni zvládnout běžné návyky a jednoduché dovednosti. U jedinců zařazených do této kategorie se pomalu rozvíjí chápání a užívání řeči a jejich konečné schopnosti v této oblasti jsou omezené. Podobně je také opožděna schopnost starat se sám o sebe a zručnost. Někteří jedinci potřebují dohled po celý život. Také pokroky ve škole jsou omezené, ale někteří si osvojí základy čtení, psaní a počítání. Vzdělávací programy mohou poskytnout postiženým příležitost k rozvíjení omezeného potenciálu a k získání základních dovedností a jsou vhodné pro pomalé žáky s omezenou výkonností. V dospělosti jsou středně retardovaní obvykle schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, jestliže jsou úkoly pečlivě strukturovány a jestliže je zajištěn odborný dohled. V dospělosti je zřídka možný úplně samostatný život. Zpravidla bývají plně mobilní a fyzicky aktivní a většina z nich prokazuje vývoj schopností k navazování kontaktu, ke komunikaci s druhými a podílí se na jednoduchých sociálních aktivitách. IQ se pohybuje v rozmezí 35-49. V této skupině jsou obvykle podstatné rozdíly ve schopnostech. Někteří jedinci dosahují vyšší úrovně v dovednostech senzorio-motorických než v úkonech závislých na verbálních schopnostech, zatímco jiní jsou značně neobratní, ale jsou schopni sociální interakce a jednoduché konverzace. Úroveň rozvoje řeči je variabilní. Někteří jsou schopni jednoduché konverzace, zatímco druzí jsou schopni domluvit se jen o svých základních potřebách. Někteří se nenaučí mluvit nikdy, i když mohou porozumět jednoduchým verbálním instrukcím a mohou se naučit používat gestikulace k částečnému kompenzování své neschopnosti domluvit se řečí. U většiny středně mentálně retardovaných lze zjistit organickou etiologii. U podstatné části pacientů je přítomen dětský autismus nebo jiné pervazivní vývojové poruchy, které velmi ovlivňují klinický obraz a způsob, jak s postiženým jednat. Epilepsie, neurologické a tělesné hendikepy se také obvykle vyskytují, i když většina z postižených může chodit bez pomoci. Někdy je možno zjistit jiná psychiatrická onemocnění, avšak vzhledem k omezené verbální schopnosti pacienta je diagnóza obtížná a závisí na informacích od těch, kteří ho dobře znají.

Těžká mentální retardace

- Tato kategorie je v mnohém podobná středně těžké mentální retardaci, pokud jde o klinický obraz, přítomnost organické etiologie a přidružené stavy. Snížená úroveň schopností je v této skupině běžně mnohem výraznější. Většina jedinců z této kategorie trpí značným stupněm poruchy motoriky nebo jinými přidruženými defekty, které prokazují přítomnost klinicky signifikantního poškození či chybného vývoje ústředního nervového systému. IQ je obvykle v rozmezí 20–34.

Hluboká mentální retardace

- IQ je odhadováno pod 20, což prakticky znamená, že postižení jedinci jsou těžce omezeni ve své schopnosti porozumět požadavkům nebo instrukcím nebo jim vyhovět. Většina osob z této kategorie je imobilní nebo výrazně omezená v pohybu. Nemocní bývají inkontinentní a při nejlepším jsou schopni pouze velmi rudimentární neverbální komunikace. Mají nepatrnou či žádnou schopnost pečovat o své základní potřeby a vyžadují stálou pomoc a stálý dohled. Lze dosáhnout nejzákladnějších jednoduchých zrakově prostorových dovedností v třídění a srovnávání a postižený jedinec se může při vhodném dohledu a vedení podílet malým dílem na domácích a praktických úkonech. Ve většině případů lze určit organickou etiologii. Běžné jsou těžké neurologické nebo jiné tělesné nedostatky postihující hybnost, jako např. epilepsie a poškození zraku a sluchu. Obzvláště časté, a to především u mobilních pacientů, jsou nejtěžší formy pervazivních vývojových poruch, zvláště atypický autismus.

PÉČE O MENTÁLNĚ POSTIŽENÉ

- Mentálně postižení lidé potřebují celoživotní vedení a podporu v učení, které se sice nejeví tak efektivní, ale jeho výsledky jsou pro život takového jedince velmi užitečné, především pokud jde o vedení k soběstačnosti. Mentálně postižený dospělý, pokud je ponechán bez dalšího vedení, své dovednosti a návyky ztrácí a postupně celkově chátrá. Z tohoto důvodu je vhodné jakékoliv zvládnutelné pracovní začlenění, které by mu poskytlo potřebnou životní náplň a donutilo jej respektovat určitý denní režim.

- Absolutní počet mentálně postižených v naší populaci není znám. Uvádí se, že mentální retardací trpí asi 3% našich občanů. Podle některých pedagogicko-psychologických výzkumů je intelektově podprůměrných 10-15% dětí školního věku. Těžce mentálně postižených je asi 0,1% v populaci. Obdobné relace bývají uváděny i ve statistikách ostatních evropských zemí.

DRUHY MYŠLENÍ

**KONVERGENTNÍ
(ALGORITMICKÉ)**

**DIVERGENTNÍ
(HEURISTICKÉ)**

Kreativita

- **Kreativita znamená vytvoření něčeho nového a užitečného s pomocí představivosti, schopnosti nalézat nová, originální řešení problémů.**
- *mluvíme-li o vytvoření, chceme tím zdůraznit, že nestačí mít nápad, je nutné dospět k jeho realizaci*
- *slovem nové říkáme, že musí vzniknout něco, co zde dříve nebylo*
- *to nové, které je vytvořeno, musí být užitečné, to znamená že se musí hodit jiným lidem*

Kreativita

TVOŘIVOST LZE DEFINOVAT JAKO
KOMPLEXNÍ SCHOPNOST, KTERÁ JE
VÝSLEDKEM ZDAŘILÉ SYNTÉZY
KOGNITIVNÍCH SCHOPNOSTÍ, VLASTNOSTÍ
OSOBNOSTI A NĚKTERÝCH MOTIVŮ.

- Projevuje se produkcí nových, původních a vhodných (vyhovujících) myšlenek a nápadů. Novost a původnost vyvolává určité překvapení, protože je to něco jiného nebo něco víc než logický a předvídatelný další krok. Tvořivá činnost často vede k vyřešení určitého problému a k odstranění napětí, které ho provází.

PŘEDPOKLADEM VZNIKU KREATIVITY JE SOUČASNÝ
VÝSKYT (KONVERGENCE) NÁSLEDUJÍCÍCH 6 FAKTORŮ

- 1. INTELEKTUÁLNÍ SCHOPNOSTI**
- 2. EXPERTNÍ ZNALOSTI A
DOVEDNOSTI**
- 3. STYLY MYŠLENÍ**
- 4. OSOBNOSTNÍ RYSY**
- 5. VNITŘNÍ MOTIVACE**
- 6. PODPŮRNÉ PROSTŘEDÍ**

T. I. Lubart podle A.Plhákové, 2003

Devět znaků "kreativogenické" společnosti (Arieti, 1976)

- **dostupnost kulturních a určitých fyzických prostředků (Mozart by nebyl úspěšný, kdyby se narodil v Africe)**
- **otevřenost kulturním stimulům - značná část populace si musí žádat výsledky (Evropa 18. století nebyla příliš hostinným místem pro génia)**
- **důraz na cestu k něčemu, nikoli na pouhé bytí, bezprostřední uspokojení, smyslnost, pohodlí a bezprostřední potěšení**
- **volný přístup ke kulturním médiím pro všechny občany bez rozdílu (v minulosti privilegované třídy duchovních nebo role žen ve společnosti)**
- **svoboda nebo mírná diskriminace po silném útlaku nebo úplné izolaci (ženy a menšiny budou již brzy jednou z nejsilnějších kreativních základů)**
- **působení různorodých a často i protichůdných multikulturních podnětů a změn**
- **snášlivost vůči neobvyklým stanoviskům a myšlenkám a zájem o ně**
- **příležitost k interakci mezi významnými jedinci**
- **prosazování stimulů a ocenění, čili vnitřní motivace ("Největší odměnou za kreativitu je kreativita samotná")**

Pojetí tvořivosti v

Berlínském testu struktury inteligence (1997)

Kreativita je zde označována jako bohatství nápadů a je chápána jako vícedimenzionální konstrukt, kde lze odlišit tři hlavní komponenty:

- **fluenci idejí** (označení pro rychlost slovního myšlení, slovní pohotovost, plynulost)
- **bohatství idejí** (flexibilitu = pružnost myšlení spočívá, v produkci rozmanitých jednotek, idejí, kategorií nebo relací při poznávání)
- **originalitu**

Chalupa, 2005

Faktory ovlivňující kreativitu

Biologické faktory

Osobnostní faktory

Kognitivní faktory

Sociální faktory

Bariéry

Intelligence a tvořivost

**intelligence,
do hranice asi 120 IQ je
tvořivost přímo závislá
na její kapacitě**

L. FESTINGER (1957): Tzv. KOGNITIVNÍ DISONANCE

Stav vnitřního napětí, který vzniká, má-li člověk ve vztahu k témuž objektu dva rozporné postoje. Je to stav „stejně motivující jako hlad“, tedy stav, kterého se musí člověk zbavit.

(Např. varuje-li lékař kuřáka před možnými následky jeho návyku, může daný jedinec vzniklou disonanci odstranit buď tím, přestane kouřit, nebo tím, že ohrožující informace popře či jinak transformuje)

... snaha redukovat disonanci a docílit konsonance

MOUDROST

- **Moudrost** je filosofický pojem označující směs nadhledu, racionality a zkušenosti a jako takový je velmi špatně definovatelný. Moudrost není totožná s stářím ani s vyšším vzděláním, přestože s nimi je mnohdy spojená.
- Moudré jednání je jednání, které nějakým způsobem převyšuje racionalitu